

je šele pred nami, bodo z vsakim dnem nevarnejši razni »modernizatorji« v narekovajih.

Ko smo izdajali popularne priročnike o znanstvenem socializmu, smo opazili razna poenostavljanja. Siromašili so duha in ponarejali misel. Na zahodu je dokaj vulgarizatorjev, ki naj bi s svojim pisanjem kritično ovrgli znanstveni socializem, na vzhodu pa vulgarizatorjev, ki mislijo, da ga popularizirajo. Pri tem ne gre le za slabo strokovnost, temveč včasih tudi za družbeno politične namene. Vidimo, da bodo morali sodelovati v boju proti poenostavljalcem družbeno politični činitelji, strokovni ljudje in tisk.

V še večji meri je potrebno sodelovanje vseh treh, kadar gre za to, kakšen naj bo moralno politični karakter vsega tega, kar prinašajo žepne in druge knjige, plošče, filmi, TV ekrani, radijski valovi, barvne ilustracije in umetniške reprodukcije. Skrajnosti sta dve. Prva je akademsko vzvišena. Zanj knjiga ni knjiga, če nima trdih platnic. Razlik v stopnji izobrazbe in v kupni moči kulturni snob sploh ne priznava. Živi še v »dobrih, zlatih časih«, ko je bilo gledališče njegov privilegij in ko še množice niso vdrle do širokih platen, na katerih zanj sploh ni možna prava umetnost. Druga skrajnost je ravnodušna in nima izostrenega posluha za starostno dobo poslušalstva in za veliki vzgojni karakter kulture. Pravzaprav bi lahko rekli, da obe skrajnosti podcenjujeta družbeno moralni element. Kakšni elementi sestavljajo podobo množične kulture, če seveda izločimo strogo informativno službo in izobrazbo? Te sestavine so: materialna blaginja in njene potrebe, sreča in nesreča v življenju, prigode in domišljjski svet ter družbeno moralni položaji (odnos posameznik in družba, odnosi med narodi, resnica in svoboda). Razumljivo je, da je zlasti zadnja sestavina bistveno važna za našo družbo. V deželah, kjer pride en dnevnik ali radioaparāt na tri ljudi, opazamo mnogo malodušja, pesimizma, dezorientiranosti in nezadovoljstva z življenjem. Vsa množica kulturnih sredstev torej ne uspeva osrečiti človeka. To je v zvezi z njegovim položajem in s perspektivo, ki mu jo ta družba odkriva. Bistvena je vsebina, njena resnica ali njena zlaganost. Ta pa je odvisna od ciljev, ki si jih družba postavi. Tudi tod hodimo svoja pota, skladno z našimi družbenimi cilji in z našim pojmovanjem človeka.

NEGOTOVA POT ,OB ROBU'

Naše založništvo je v sedemnajstih letih (1945—1962) prešlo najrazličnejše faze svojega lastnega in našega splošnega razvoja od administrativnega socialističnega upravljanja do vedno bolj razvitega družbenega upravljanja. V vsem tem času se je neprestano izpopolnjevalo in premagovalo začetne težave, saj gre skoraj izključno za novo, mlado založništvo socialistične družbe, ki se ni moglo izdatneje obogatiti s skromnimi pozitivnimi izkušnjami iz stare države. Prav tako ni moglo slepo po poteh založništva v socialističnih deželah na vzhodu ali v kapitalističnih na zahodu. Šli smo torej po samorastniški poti, več ali manj skladno s splošno smerjo, možnostmi in potrebami naše družbe, hkrati pa se bogatili z izkušnjami založništva v svetu, ki je prav v tem razdobju doživelo nov razcvit in postalo prestižno vprašanje velikih in malih narodov, tudi slovenskega. Med drugim je napredek v vedno večji smotrnosti in načrtnosti v izdajah v Sloveniji in v vsej državi. Naj navedem nekatere primere takega načrtnega izdajanja v Sloveniji:

Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev (doslej 70 del in 1 ponatis).

Zgodovina narodov Jugoslavije (doslej 2 knjigi).

Izbrana dela klasikov marksizma.

Izbrana dela Tita, Kardelja, Kidriča, Pijade, Marinka in drugih.

B. Grafenauer: *Zgodovina slovenskega naroda* (doslej 5 knjig).

Zgodovina slovenskega slovstva (doslej 3 knjige).

Poljudnoznanstvena zbirka »Bios« (doslej 32 knjig).

Zbirka *Kondor*, izbrani svetovni klasiki za mladino (doslej 51 knjig).

Zbirka *Školjka*, žepna zbirka za mladino (doslej izšlo 36 knjig).

Zbirka *Čebelica* (doslej 68 zvezkov).

Zbirka *Ciciban* (izšlo 135 zvezkov).

Računi v gospodarstvu (predvidenih 10 knjig).

Zbirka *Kultura in zgodovina* (doslej izšlo 14 knjig).

Svetozar Ilešič: *Geografija sveta* (2 knjigi).

Izbrana dela srbohrvaških klasikov (doslej 15 knjig).

Zgodovina svetovne glasbe.

Dr. Dragotin Cvetko: *Zgodovina glasbene umetnosti na slovenskem* (izšle 3 knjige).

Filozofska knjižnica pri Cankarjevi založbi in pri Slovenski matici.

Zbirka *Popularna medicina* (doslej 8 knjig).

Slovarji (doslej 18 knjig — brez ponatisov).

Slovenski pravopis (2 izdaji).

Izbrana dela svetovnih klasikov.

Dr. Černič: *Zdravstveni besednjak.*

To so splošno znane stvari, ki pričajo o tem, da je v teh sedemnajstih letih izvršen bistven preobrat v založništvu. Napočil je čas za širokopotezne zamisli. Mnoge teh dolgoročnih zamisli so deloma ali skoraj v celoti uresničene. Razgovor o tem, kaj že imamo in kaj nam neobhodno manjka, je lahko bolj stvaren in na višji ravni, kot je bil pred leti, ko smo bili mnogo bolj siromašni. Seveda pa tak razgovor zahteva stvarne analize od področja do področja in ne prenese niti pavšalne hvale niti pavšalne graje, če hoče biti zares ploden.

Beno Zupančič je v svojih razmišljanjih *Ob robu kulturne vsakdanjosti* napisal tole kritiko našega založništva:

»Če so že programi kratkoročni, so še mnogo bolj kratkoročna (če sploh obstojijo) vlaganja za publikacije, ki so lahko samo plod načrtnega dela, dolgotrajnih priprav, znatnih materialnih virov in ki navsezadnje pomenijo resnično modernizacijo in polnoletnost nekega založništva (leksikoni, enciklopedije, bibliografije, slovarji, priročniki, vodiči, atlasi, antologije, zbirke, preračunane na daljšo dobo itd.). Glede vsega tega smo še zmeraj pravi pravcati zamudniki — sleherno zamudo je čutili toliko bolj, kolikor bolj smo vendarle napredovali.«

Zakaj konvencionalno jadikovati o »zamudništvu«, kjer so se stvari vendarle krepko premaknile? Ali se dober del zgoraj navedenih edicij ne razteza na skoraj vso življenjsko dobo našega založništva? V analizi premikov je ključ napredka, ne pa v pavšalni graji, kakršna je gornja. Skrbna analiza bi najbrž pokazala štiri stvari:

1. Napredek na mnogih področjih, če hočete, skok v primerjavi s pred-revolucijskimi, močno skromnimi dosežki; »skok«, h kateremu vzpodbuja Zupančič, je torej lepa stvar, a je že leta za nami.

2. Stalen napredek v letih 1945—1962, ki je v skladu s tem, kako so se sproščale naše družbene sile in intelektualne moči. Vplivi dirigiranja so izginili. Če so morda tu in tam padle naklade, pa se je izboljšal izbor (po letih 1948—1952). Mnogo »zamujenega« smo nadoknadili, marsikaj ažurnega je opravljjenega.

3. Mnoge stvari nam še manjkajo in bi bile neobhodno potrebne.

4. Marsikaj smo napravili preko naših možnosti, o čemer pričajo med drugim knjižne zaloge, ki so dosegle v vsej državi fantastično številko štirih milijard. Mladinska knjiga je lani odpisala za sto milijonov knjig. Državna založba Slovenije je imela leta 1961 za 650 milijonov knjižnih zalog. Šele v letošnjem letu je uspela ustaviti konstantno naraščanje zalog v vsej povojni dobi. Seveda pa je to posledica mnogih ukrepov v knjižnem programu, v propagandnih ukrepih, v organizaciji knjižne mreže itd. Kakšno breme predstavljajo velike zaloge, ve prav gotovo tudi pisec, saj je bil sam osem let vodilni uslužbenec Cankarjeve založbe, pa se sedaj niti z besedico ne dotakne tega bolečega mesta.

Kaj nam zlasti manjka? Pri vsem tem, o čemer je govora: »...leksikoni, enciklopedije, bibliografije itd. . . .«, bomo morali biti zelo previdni, saj smo eden najmanjših narodov v Evropi; še za Jugoslavijo so enciklopedije, ki jih izdaja Leksikografski zavod Jugoslavije, izredno širokopotezen, skoraj bi lahko rekli maksimalen podvig. Tisk in prodaja *Slovenske bibliografije*, ki je edina edicija te vrste pri nas, kaže naslednje rezultate:

Letnik	Naklada v izvodih	Število izvodov na zalogi
1948	600	121
1949	600	346
1950	600	384
1951	600	505
1952	600	425
1953	600	498
1954	600	224
1955	600	261
1956	600	536
1957	600	348

Taka so dejstva, ki, kot je znano, niso sentimentalna. Pri tem ne mislim, da je treba *Slovensko bibliografijo* ukiniti. Mislim na to, da je naša splošna kulturna dolžnost, da jo izkoriščamo boljše, vsaj to naklado, ki je na meji smiselnosti grafične množične izdelave. V tem je problem, ne pa v nečem novem, dokler še starega, že izdanega nismo izkoristili v zadostni meri.

Trg, in posebej slovenski trg, je naša objektivna meja, ki je kljub izdatnim subvencijam založb in družbe ni mogoče ignorirati. V slovenščini tiskamo letno 600—800 knjig, kar je za naše razmere že mnogo, v srbohrvaščini okrog 4000; v Angliji jih izide letno okrog 12.000 itd. Razumljivo je, da bo torej moral biti naš izbor mnogo ožji, manj specializiran, previden, temeljito pretehtan. Zunanji trg za slovensko knjigo je še manjši, čeravno se moramo truditi, da bi ga v večji meri osvojili, zlasti z edicijami v tujih jezikih. Tu smo napravili malo. Založbe v Angliji prodajo 40 % svojih naklad na zunanjih trgih. Mali narodi, na primer skandinavski in drugi, pa se morajo orientirati na smotrne edicije v tujih jezikih, da na ta način seznanjajo svet s svojimi dosežki.

Orientirati se bomo morali na najnujnejše, k čemer spadajo zlasti specifične slovenske stvari, ki so bistvenega pomena za razvoj slovenske kulture, na priročnike za širši krog bralcev in na specializirane mladinske edicije. Pohiteti bo treba z izdajami, ki so deloma že v teku, na primer *Slovenski biografski leksikon*, razni tehnično terminološki slovarji, slovar tujk, besednjak slovenskega jezika itd., deloma pa že večidel uresničene, na primer *Zbrana dela slovenskih klasikov*. Pri tem pa naletimo na znane ovire, kot je počasnost in boleznin prevajalcev, urednikov in avtorjev, preboječje pritegovanje novih kadrov itd. To so (poleg zaostalosti in z njo zvezane počasnosti tiskarn) česti vzroki, da knjige ne izidejo v določenih, napovedanih terminih, zlasti mnoge knjižne zbirke, *Zbrana dela slovenskih klasikov* itd. itd. Proustov *Swan* še ni izšel, ker ga je prevajalec prevajal pet let. Če bodo založbe uvedle nove, učinkovitejše mere, in če bodo bolj previdne in bolj realistične pri novih napovedih, se bodo razmere izboljšale.

Manjka nam še marsikaj, na primer dobri domači sodobni romani, aktualna publicistika, dobre turistične edicije, zelo razvita mreža žepnih izdaj za široke množice, čeprav je tudi tu izvršen neki napredek (Prešernova družba, Mladinska knjiga itd.). Da vsega tega in še marsičesa, o čemer kritik ne govori, ni, so deloma krive založbe, deloma pa razni objektivni in subjektivni faktorji (pisici, uredniki, prevajalci, tiskarne, trg, vsa družba). Zupančič se nekako zadovoljuje s kvantiteto knjig pri nas, kar pa smatrajo založniki, kolikor mi je znano, da je ena njihovih najšibkejših točk. Sploh njegov sestavek dejansko ne govori o celotnem založništvu, temveč v glavnem samo o znanstvenih edicijah, kar je na primer v anglosaškem svetu področje specializiranih tako imenovanih *University presses*. Založništvo pa je seveda mnogo mnogo širše. Gre za dobro, ceneno knjigo za delavstvo in za mladino, za šolsko knjigo, za popularno znanstveno knjigo, za beletristiko, za zabavno knjigo z določenimi kvalitetami itd. itd. Tirov je mnogo, en sam tir ne zadošča za splošno oceno.

Naj končno navedem še nekatera znanstvena in poljudnoznanstvena dela in njihovo prodajo. Dela sem izbral bežno, izključno iz programa Državne založbe Slovenije, kjer so mi podatki pri roki:

dr. Mirko Černič: »*Slovenska zdravstvena beseda*« (Zdravstveni besednjak): naklada 2000 izvodov, izšel 1957, na zologi še 1303 izvodi.

Manohin: »*Temelji teoretične meteorologije*«: naklada 1000 izvodov, izšlo leta 1955, na zalogi še 791 izvodov.

Stokley: »*Znanost spreminja svet*«: naklada 1800 izvodov, izšlo 1957, na zalogi še 1300 izvodov.

Sternfeld: »*Od umetnih satelitov do atomov*«: naklada 1500 izvodov, izšlo leta 1958, na zalogi še 1094 izvodov.

P. Hazard: »*Evropska misel v XVIII stoletju*«: naklada 2000 izvodov, izdano leta 1961, na zalogi še 1587 izvodov. Itd. itd.

Družba in založbe vlagajo v take naložbe velika sredstva, ki ostajajo zamrznjena. Kako rešiti te probleme, ki terjajo naporov nas vseh, založb, bibliotek, javnih delavcev, celotne družbe? Povsod po svetu dosegajo skromne uspehe z velikimi, skupnimi naporji. Ni dovolj samo tiskati in izdajati. Če hočemo, da resnično služimo slovenski kulturi in njenemu napredku, moramo to tudi posredovati bralcu, kupcu, javnosti. Drugače je naše govorjenje o kulturi in o zaščiti kulture pred »komercializatorji« prazno. Na vse to pa moramo misliti tudi pri načrtovanju, da bomo realisti in ne ozki utopisti. Le tako bomo služili

resnični kulturi, ne pa skladiščni 'kulturi'. Plodovi v vsem tem prizadevanju bodo zreli zelo počasi. Saj je na primer znano, da nekaterih strokovnih revij in knjig večina ljudi iz te stroke ne kupuje, kljub nemajhnemu trudu najagilnejših funkcionarjev v strokovnih društvih. Založbe pa se po obstoječih predpisih morajo ravnati po stanju na trgu, ki kaže konstantne tendence prodaje (na primer pri *Slovenski bibliografiji*).

Nadalje piše Zupančič v zvezi z izdajanjem znanstvenega in podobnega tiska naslednje:

»Založbe se po možnosti otepajo vseh vrst znanstvenih, politično-publicističnih, filozofskih in strokovnih publikacij, in sicer toliko uspešneje, kolikor jim je domala v celoti uspelo, da so se ubranile ali iznebile večine znanstvenih, poljudnoznanstvenih in strokovnih revij ali časopisov, in kolikor bolj smatrajo strokovna društva ali druge organizacije samo za prosilce, ki jih je mogoče odpraviti s kakršnimi koli izgovori brez pravice pritožbe.«

Ne trdim, da so založbe imele najbolj posrečeno roko pri tem, kaj vse so tiskale s teh področij. Točno sliko bi pokazala izčrpna analiza. Poudarjam pa, da je tega, kar so tiskale, razmeroma zelo mnogo in da večji del teh publikacij še vedno leži leta in leta na zalogi in povzroča velike finančne težave, ki bremenijo vso družbo. Najakutnejše je posredovanje te vrste literature, kakršne je bilo pri nas pred revolucijo izredno malo, in ne povečani razmah novih izdaj. Kvantitativni skok je prav na tem področju (v primerjavi s predvojno dobo) največji. Založbe skušajo z raznimi komercialnimi prijemi uveljaviti te knjige na trgu, toda očitno s premajhnim uspehom, pa naj bi še tako izboljšale svoj prodajni aparat. Potrebni bodo napor vseh društev in institucij, ki jim je zaupana skrb za razvoj naše inteligence v tej smeri. V zvezi s tem je vprašanje bibliotek vseh vrst, interes strokovne inteligence za svoj lastni tisk itd. Če hočemo napredovati, nas *vse čaka še zelo trdo delo*, ki je edini izhod, ne pa enostranske obtožbe, pa naj zvenijo še tako 'prosvetljeno'.

Kar zadeva revije, pa bi opozoril samo na naslednja notranja dejstva:

1. Za revije, ki so vezane na določeno gospodarsko dejavnost, je bil sprejet sklep pristojnih organov, da se v principu vežejo na ustrezna gospodarska podjetja in ustanove, med drugim z namenom, da bi bile čimtesneje zvezane s to dejavnostjo.

2. Pri nekaterih strokovnih revijah je bil rezultat prodaje minimalen. Prodaja *Geografskega vestnika*, ki se je tiskal v 1000 izvodih, se je leta in leta vrtela okrog 400 do 500 izvodov. Prodaja Zbornika znanstvenih razprav, ki se je tiskal v 800 izvodih, pa celo okrog 200 do 500 izvodov. Razumljivo je, da je postalo tako stanje iz leta v leto bolj nevdržno in da je moralo priti do nekih ustreznih rešitev.

3. V naši javnosti so bile že često diskusije o tem, ali je smotno, da izdajamo tako množico strokovnih revij in ali ne bi bilo bolje, da bi nekatere združili. Bili so sprejeti tudi ustrezni sklepi v slovenskem in v jugoslovanskem merilu v tem smislu. Približujemo se realni meri, ampak zelo počasi.

Skratka: razgovor o strokovnih revijah je latenten. Ima več aspektov, med drugimi tudi tega, kako dvigniti interes članstva strokovnih društev za njihova strokovna glasila. Rešujemo ga leta in leta. Često se govori o njem v javnosti. Zakaj vsa ta »kulturna vsakdanjost« ne najde odmeva pri avtorju, ki stalno uporablja besede »perspektiven«, »dolgoročen«, »načrten«, »smotrno«, »skokovito«,

»moderen«, »polnoleten«, »harmoničen« in še druge imenitno zveneče pridevnike. Gre pa za to, kakšna je vsebina, ne le zven.

Naša družba žrtvuje izredno mnogo za razvoj znanosti, visokega šolstva, višje izobrazbe množic, znanstvenega raziskovanja itd. Eden izmed atributov demokratične socialistične družbe, brez katerega ni njenega pomembnega mesta v svetu, je harmoničen razvoj vseh teh področij. Toda ta sredstva so omejena, zlasti, ker smo majhna dežela. Gre za to, kako bomo z njimi *najracionalneje gospodarili*, tudi pri knjigah in revijah. To pa še ne pomeni, da smo »protikulturalniki«, »komercialisti«, »biznismeni« itd. Saj je tudi vsota subvencij za vse to omejena in ena sama. Racionalno gospodarjenje pomeni nedvomno pomoč najnujnejšim nalogam znanstvenega razvoja. V usklajevanju kulturnega in gospodarskega momenta je principialna prednost naše družbe pred zahodom, ki ne postavlja meja komercializaciji, in vzhodom, ki od zgoraj dirigira ves razvoj in zapostavlja račun ter potrebe in želje čitateljev.

Zakaj se zaostrojuje vsa ta vprašanja prav danes? Nove mere v našem gospodarstvu, večji poudarek na racionalni proizvodnji, čimhitrejša obračanje vloženi sredstev, omejevanje kreditov itd. so prisilile založbe kot gospodarska podjetja, da omejujejo svoje zaloge in da gospodarijo čimracionalneje. Treba je temeljiteje usklajevati gospodarski račun in interese kulturnega razvoja, naklade nekaterih strokovnih revij njihovi dejanski prodaji, ki je konstantna kolikor je to le mogoče. Možnosti za to so. Ko so založbe hotele prilagoditi iz leta v leto, so naletele včasih na odpor in pritisk. Toda vrnitve nazaj na staro ni.

(Se bo nadaljevalo)

O PROBLEMATIKI SLOVENSKEGA FILMA

(Konec)

Vitomil Zupan

Naši resni *filmski publicistiki* nikakor ne moremo očitati pasivnosti ali popustljivosti v stališčih do obravnavanih problemov, v kolikor jih seveda pozna. Lahko pa obžalujemo, da je ravno v tej fazi razvoja premalo sistematična in konkretna in da se je razbila v nekoliko »krikov vpijočega v puščavi«. Principialno poštena in borbena kritika večinoma ne prinaša velikih koristi zaradi premajhne informiranosti in odločno preveč platonskega odnosa do filmske prakse. Filmska publicistika ni dolžna samo od primera do primera obravnavati aktualno problematiko, temveč bi se morala tudi analitično spuščati v globine problemov, v vzroke in posledice slabega ali dobrega dela, razčlenjevati pogoje za delo na primerni višini, dajati pobudo za iskanje boljših načinov, za premostitev *materialnih* in *umetniških* težav — in ne naposled — tudi nakazovati pot našega filma v splošnem razvoju slovenskega in jugoslovankega kulturnega poslanstva.

Časopisna filmska recenzija (z nekaj solidnimi izjemami) deli medvedje usluge naši kinematografiji. Ne skuša se pozanimati za organizirana strem-ljenja kinematografije, temveč se hoče postaviti izven njih in nadnje. Večinoma ne razločuje žanrov pa tudi linij filmskega sooblikovanja ne (ne loči prispevka